

Tema paternității în teatrul lui Ion Băieșu

Irina-Nicoleta Nechifor

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
irina.nechifor@yahoo.com

Pentru a cita acest articol: Nechifor, I-N, 2024, „Tema paternității în teatrul lui Ion Băieșu”. *Romanian Studies Today*. VIII, p. 172-183.

Abstract. This article aims to highlight the significances of the symbolic father figure in Ion Băieșu's theater, approaching family life, as well as the social environment, in order to demonstrate that the lack of paternal authority, the father's estrangement from his wife and children and his detachment can have devastating effects on individual and social evolution. On the one hand, the father's indifference will create a strange feeling of not belonging to any emotional context. The author manages to capture the decline of some communities, influenced by the father's absence. The family falls apart, and carelessness becomes a moral and hereditary vice. On the other hand, Băieșu creates an illusion of tacitly assumed but not honored paternity. The father, present in the family, is passive or overreacts, has many complexes, but persists in his attitude, complains of pity, the reflection on fatherhood clarifying the impact society has on the parents' mentality. Therefore, I intend to demonstrate that in Băieșu's theater, the father's image is equivalent to that of a failed authority, marking a fissure in the domestic universe that will implicitly generate an imminent division of the group, but also of the community on which it is based.

Keywords: symbolic father figure; disillusionment; theater; parental authority; community decline

1. O familie atipică

Mentor spiritual al unei lumi sau creator absolut al universului, în ipostaza sa telurică sau cerească, Om sau Demiurg, tatăl/Tatăl este asociat noțiunii de familie, pe care o întemeiază, generând un microcosmos sau o macrolume în care el/El guvernează. Înglobând, în sens larg, conceptul ce definește autoritatea absolută, paternitatea se suprapune, în teatrul lui Ion Băieșu, unei viziuni nu atât unitare, cât schizoide, întrucât familia suferă

din cauza pasivității tatălui, incapabil de a lua decizii, de a acționa, fiind vizibil deranjant pentru copiii săi care îl reneagă, nerecunoscându-l din cauza unei depărtări fizice și mentale, impuse de evoluția socială și individuală. Ne întrebăm dacă este vorba despre nerecunoștința fiilor sau dacă atitudinea lor este profund justificată de absența unei educații corecte care să îi formeze din punct de vedere moral.

În comedia *Boul și vițeeii* se derulează o tragicomică sagă a unei comunități aparent obișnuite. Anunțându-și în ultimul moment cei doi fii despre apariția sa, tatăl, om provincial și providențial, sosește în capitală cu gândul să îi surprindă, dar și pentru a le cunoaște mai bine familiile, deși trecuseră peste zece ani de la mariajele acestora. Gelu și Nelu, nume sugestive pentru alcătuirea cuplului comic de personaje, sunt jumătățile aceluiași întreg, rezonază unul în vocea celuilalt, dar vor să pară diferiți în prezența soțiilor și a oaspetelui nepoftit. Impregnați parcă de același simț al unui umor macabru, fiii sunt niște incompetenți, copii risipitori, inapți în a-și recunoaște tatăl, întreaga scenă devenind un spectacol sinistru al unei mari confuzii. Deși comicul de caracter și de limbaj absorb semnificativ tragicul, scena se constituie ca o lamentație a înstrăinării din cadrul familiei, ceea ce se concretizează într-o imagine alterată a autorității paterne.

Coca, soția lui Nelu, nici nu conștientizează că socrul său mai trăiește, de aceea anunțul vizitei inopinate stârnește o reală confuzie, dar și o revoltă din partea anostei soții, care nu obișnuiește să gătească, refuzând noțiunea de ospitalitate. Deriziunea atinge cote maxime atunci când se pune problema unde va sta bătrânul tată, moment în care intră în scenă cealaltă soție. Nuți este exasperată la gândul că ar trebui să îl primească pe socrul său, care s-ar hotărî, *prin absurd*, să se mute la București pentru perioada iernii. Ipotetica situație generează o vizibilă furtună în familiile și așa destul de instabile din punct de vedere financiar și emoțional. Motivele sunt diverse: Gelu o acuză pe Coca pentru suma uriașă pe care ar fi cheltuit-o pentru noua sufragerie și pentru un stupid proces, iar Nuți se plânge că Gelu i-a distrus viața și cariera, în timp ce acesta îi reproșează că locuiesc împreună cu soacra sa.

S-ar putea spune că asistăm la dezvoltarea celor două complexe: al lui Oedip și al Electrăi. Sentimentele de vinovăție pe care fiii le trăiesc pe parcursul disputării atenției pe care i-au acordat-o sau nu tatălui (îi promisese că o să îi trimită câte două sute de lei lunar, dar au omis sau uitat) creează o autentică stare de nevroză în relațiile dintre cei patru, dezvăluindu-le adevăratul caracter. De altfel semidocte, dar cu o intuiție a situațiilor și a sentimentelor, Coca și Nuți sesizează stupiditatea situației. Ele sunt contrariate de faptul că soții lor nu și-au recunoscut tatăl și că au adus în casă un străin:

NUȚI: E ceva de domeniul literaturii. Să-ți confunzi tatăl! E posibil așa ceva?!

COCA: E posibil orice. Ai auzit de Oedip?

NUȚI: Nu. Cine e?

COCA: Un grec. El a confundat-o pe mă-sa, mă-sa pe el și s-au încurcat amândoi. (Băieșu 2003: 322)

În același timp, pare că Nuți rivalizează cu mama, dintr-o necesitate de afirmare a personalității în fața unui soț pe care nu îl percepe implicat în viața de familie și pe care îl asociază cu imaginea propriului tată. Însă, Gelu este superficial, își evită soacra și se simte agasat de prezența ei.

În plus, sosirea tatălui este un nou prilej de angoasă, adăugată celei deja existente. Fiii vor arăta cine sunt, își vor exprima temerile, slăbiciunile, dovedindu-se limitați, imaturi. Copiilor le este teamă de schimbare, de asumarea reală a responsabilității, de ieșirea din comoditatea unui fapt de viață, cu toate că ei nu trăiesc într-o realitate care să îi mulțumească din niciun punct de vedere. Problematika fricii se poate extinde prin raportare la absența iubirii. Este, în acest context, afirmația Sfântului Apostol Ioan o premisă a atitudinii băieților față de tată? „În iubire nu este frică, ci iubirea desăvârșită alungă frica, pentru că frica merge alături cu pedeapsa, iar cel ce se teme nu este desăvârșit în iubire.” (*Întâia epistolă sobornicească a Sfântului Apostol Ioan*: 1, Ioan 4, 18). Așadar, resimțind acut absența iubirii, a unei legături emoționale puternice, Gelu și Nelu își abandonează tatăl, ba mai mult, cel de-al doilea nu participă nici la înmormântarea mamei, neamintindu-și motivația acestei certitudini, de ce a avut asemenea atitudine, de altfel de neconceput într-o comunitate familială obișnuită:

GELU (către Nelu): De ce nu te-ai dus s-o vezi pe mama pe patul de moarte? Ce motiv ai avut?

NELU (gânditor): Nu știu, nu-mi aduc aminte.

GELU: Ce repede ne despărțim de părinți! Ce repede ne înstrăinăm de ei și ce rar ne aducem aminte de ei!

NUȚI: Așa a fost de când lumea. Copiii sunt legați de părinți atâta vreme cât sunt împreună. Pe urmă fiecare cu ale lui. (Băieșu 2003: 317)

În aceste circumstanțe, având în vedere răspunsul lui Nelu și replica pragmatice a Nuți, dragostea filială este pusă sub semnul îndoielii. Absența sentimentului se întemeiază, de obicei, pe *absența* părinților din viața copiilor, pe neimplicarea acestora care generează sentimentul abandonului. De asemenea, ar mai putea fi rezultatul unei autorități excesive, care inhibă personalitatea copilului, iar de îndată ce părăsește căminul părintesc, el se va dezice definitiv de acesta. Întoarcerile vor fi rare și limitate. Freud afirma: „Dacă tatăl a fost aspru, violent și neîndurător, supraeul preia aceste însușiri, iar în relația cu eul apare tocmai pasivitatea care trebuia refulată.(...) Chiar și soarta nu este decât o proiectare târzie a tatălui.” (Freud 1994: 301)

S-ar putea spune că atmosfera din familie, dependentă de imaginea tatălui și de relațiile dintre părinți, este crucială în evidențierea climatului în care va crește și se va dezvolta copilul. Așa cum observa Andrei Cosmovici în lucrarea *Psihologie generală*, există repercusiuni importante asupra evoluției individuale:

„Efecte negative pot avea relațiile neechitabile dintre părinți și copii: unul este preferat, răsfățat, protejat, iar altul este vinovat de micile accidente survenite în timpul conviețuirii și al jocurilor, ocărât și pedepsit. Se dezvoltă animozități între copii, apar pâra, minciuna, bătăile între frați, uneori se deformează caractere, se urăște viziunea tinerilor despre om.” (Cosmovici 2005: 36)

Aici, rivalitatea dintre frați este evidentă. Deși Gelu îl critică pe Nelu pentru a nu fi participat la înmormântarea mamei, nici el nu își mai vizitase tatăl de cinci ani, iar întrevederea fusese una scurtă, timp în care Coca nici nu a coborât din mașină. Nu există suficiente detalii care să permită analiza mediului familial din copilăria celor doi, pentru a descoperi inechitatea acestor raporturi, dar este cert că alterarea comunicării părinți-copii transpune o importantă decădere de natură interioară: nimănui nu-i pasă de celălalt, încorsetându-se într-un egoism feroce, amintirile despre părintele care obișnuia să îi ducă la școală în condiții foarte grele având doar un efect emoțional temporar. S-ar putea spune că asistăm la o alterare a memoriei familiale, care o înglobează atât pe cea individuală, cât și pe cea a grupului sau pe cea generațională. Martine Segalen observa în studiul *Sociologia familiei*:

„Memoria nu funcționează unde nu există nimic, ea este înscrisă în povestiri, poate exista o memorie senzorială, involuntară, ce reînvie trecutul la auzul timbrului unei voci sau odată cu percepția unui miros simțit aici sau acolo: este cunoscut celebrul episod al micii madlene a lui Marcel Proust. Memoria este astfel ancorată în locuri și obiecte. Locul poate fi o casă, un loc magic al memoriei unui grup care s-a fărâmițat, cum este cel al evreilor nord-africani de origine modestă din regiunea Setif care coabitează cu familiile arabe.” (Segalen 2011: 356)

În acest mod, confuzia tatălui cu un zarzavagiu pe care îl observă de la geam pe trotuar, invitându-l în casă, este ilară și dramatică în același timp, rezultată dintr-o insuficientă cunoaștere a acestuia. Amintirile despre părinți sunt estompate, deoarece ele nu au creat nimic fundamental, important. Este, așa cum observase Coca, o situație cu iz literar și fantastic. Cât de înstrăinată să fi fost această familie, dacă tatăl este de nerecunoscut pentru copiii săi? De menționat este faptul că așa-zisa *iluminare* nu se realizează imediat ce bătrânul pășește în apartament, ci, la un moment dat, timp în care acesta interacționează cu cei patru. Dialogul relevă o realitate dureroasă, căci familia, ca entitate a lumii băieșiene, are aspectul unei secții de psihiatrie, în care bolnavii au, la anumite intervale, momente de luciditate:

GELU (îi face semn lui Nelu și se retrag spre fereastră): Dragă, eu am impresia că halucinez.(...) Tipul ăsta nu e tata.

NELU: Vorbești serios?

GELU: Uită-te la el.

NELU: Într-adevăr, parcă n-ar fi tata. Deși, statura e asemănătoare. De când nu l-am văzut, s-o fi schimbat. Apropo, de când nu l-am mai văzut?

GELU (preocupat): Nu știu exact.

NELU: Să nu facem o gafă. (Băieșu 2003: 319-320)

Dintre cei doi frați, Nelu e mult mai confuz, imatur, el crede că a-ți recunoaște tatăl ține de aspecte exterioare, fizice, minimale, cum ar fi statura. De asemenea, mistificarea are un impact pozitiv asupra bătrânului care profită de ospitalitatea tinerilor. Pentru el, confuzia este chiar avantajoasă, în cele din urmă ea generând și amuzamentul celor patru, încântați de situația inedită: „(cei patru se privesc în

tăcere câteva clipe lungi; Gelu izbucnește în râs. Ceilalți îl privesc uimiți, apoi încep și ei să râdă, se contaminează unul de la altul și râd demential, incapabili să se poată opri.” (Băieșu 2003: 321)

În acest context, râsul nu este formă a comicului. Într-un univers absurd ca cel construit de Băieșu, el este expresia unei conștiințe zdruncinate, un mijloc de a anihila plânsul, de a sfida o inimaginabilă suferință interioară. Formă de apărare, râsul este masca eului traumatizat, expresie a nevrozei, a unei atitudini psihotice. El este rezultatul unei superiorități pe care unul și-o asumă față de celălalt, deoarece se regăsește în imposibilitatea de a își controla propria viață. În volumul *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Sigmund Freud realizează o analiză a conceptului de comic și a râsului ca manifestare exterioară:

„Comicul provine din raportul omului cu lumea exterioară, care, adesea, îl domină; pentru procesele psihice umane, această lume exterioară este reprezentată de convențiile și cerințele societății, ba chiar de propriile necesități corporale (...) Râsul provine din relația cu viitorul pe care obișnuim să-l anticipăm prin așteptările noastre.” (Freud 1994: 31)

Așadar, așteptările fiilor fuseseră altele, iar apariția autenticului tată este privită cu alți ochi, cu o umbră de vinovăție, care îi îndeamnă să fie destul de grijulii în gesturi și afirmații. Bătrânul se poartă firesc, în ciuda faptului că nu s-au văzut de mult, este generos, le aduce alimente și le oferă bani, ceea ce constituie o reală surpriză. Ca prin minune, sentimentul de culpă dispare, iar lăcomia celor patru este grotescă, sinistră. Niciun proces de conștiință în ceea ce privește atitudinea lor față de tatăl, pe care nu-l cunoșteau foarte bine și pe care îl confundaseră cu un străin. Brusc interesați de starea sa de sănătate și de traiul său cotidian, fiii sunt totuși lezați de nemulțumirea părintelui lor manifestată la adresa faptului că nu au copii, acesta propunându-le nonșalant ideea adopției copilului unuia dintre vecinii săi. De urmărit este și atitudinea bătrânului care nu se arată în mod real interesat de fericirea copiilor. El are treburile puse la punct cu ajutorul vecinilor, inclusiv propria înmormântare e lăsată în seama unui nepot. Gelu și Nelu sunt excluși din peisaj, considerați inapți de a avea astfel de îndatoriri. Respingerea este reciprocă, ceea ce produce fisura dintre cele două lumi: a părinților și a copiilor. Sugestiv reprezentată de un bou și doi viței, familia proiectată de Băieșu exprimă inconsecvența în educație, iresponsabilitatea și lipsa afectivității care creează iluzia paternității pentru bietul tată și pentru copiii care nu îl pot recunoaște și iubi.

2. Metafora *nevederii* celuilalt

Oscilând între responsabilitate și indiferența față de destinul fiicei, tatăl din *Vederea*, o altă comedie a lui Băieșu, impresionantă prin acuratețea detaliului de natură psihologică, simbolică, se vede pus într-o situație bizară și dificilă: aceea de a

accepta nunta fiicei sale cu un tânăr orb. De precizat este faptul că pierderea vederii se produsese exact înainte de nuntă, când, viitorul soț, dând dovadă de un curaj demn de admirație, se înrolase ca pompier voluntar. Nefericitul incident dă peste cap viața familiei, generând o sumedenie de discuții între părinți, fiică, naș și un vecin pensionar specialist în sfaturi de viață, menite să afle soluția potrivită pentru rezolvarea situației.

Într-o cameră de zi „mobilită stupid”, Tatăl, „bătrân și gras”, își bea cafeaua alături de soția sa, ambii îngândurați din cauza recentului eveniment. Cadrul este unul anost, respingător, la fel și imaginea părintelui, aceeași figură decăzută pe care dramaturgul alege să o asocieze, în general, cu ipostaza individului lipsit de ambiții, idealuri sau a celui angrenat în lucruri stupide. Ce relevanță au detaliile referitoare la constituția și vârsta tatălui? Evident, se construiește o altă sagă a unei familii în care părinții, ajunși la o vârstă înaintată, nu au încă bucuria căsătoriei unicei fiice, pe care o consideră, de altfel, ghinionistă, întrucât nu s-a realizat familial și nici profesional. Aroganța părinților la adresa fetei este aproape incriminatoare, în momentul în care ei au fost cei care nu s-au ocupat nici de educația sa afectivă, nici de cea intelectuală. „Nulă în materie de carte”, după cum o consideră tatăl, fata nu știa tabla înmulțirii nici în ziua bacalaureatului sau este implorată să recite o poezie copilărească la examenul de admitere la facultate, aceasta refuzând.

Cele două aspecte ridică mari semne de întrebare atât asupra educației primite în familie, cât și asupra sistemului educațional, bazat pe incompetență și false valori, fiind o aluzie la numeroasele lacune ale regimului comunist și la mitul învățământului performant. Așa cum observă Bogdan Murgescu în studiul *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, sistemul de educație în era comunistă a suferit numeroase transformări, care s-ar putea rezuma la câteva constante, cum ar fi: „monopolizarea învățământului de către stat și folosirea sa pentru controlul ideologic al educației; accentul pus pe dezvoltarea cantitativă a sistemului; folosirea sistemului de învățământ ca mijloc de *inginerie socială* (factor de reglare a mobilității sociale, profesionale și teritoriale a indivizilor(...)) etc.” (Murgescu 2010: 386).

În afară de aceste aspecte, educația la nivel universitar a intrat în regres, în anii 80', autorul delimitând câteva detalii esențiale:

„Într-un interviu din februarie 1990, Silviu Brucan sintetiza astfel politica regimului Ceaușescu în ceea ce privește învățământul și cercetarea: <<In contrast izbitor cu retorica oficială, care preamărea virtuțile revoluției științifico-tehnice (chiar și un cincinal a fost botezat în felul acesta), toate cele trei canale prin care puteau pătrunde în România informațiile despre această revoluție au fost efectiv închise: a) S-a redus la minim importul de cărți și reviste științifice și pentru cercetători era o adevărată tragedie să constate, la Biblioteca Academiei sau Biblioteca Centrală de Stat, că colecțiile acestor reviste se terminau în 1978 sau 1979. b) Participarea oamenilor noștri de știință și tehnică la congrese și simpozioane internaționale

era aproape inexistentă. c) Numărul studenților români la universitățile străine era 0^{245>>}.” (Murgescu 2010: 391)

Acestui context social și politic i se adaugă cel personal, așa că nu este de mirare că Silvica nu primește o educație corespunzătoare, dar nici că nu are părinți care să înțeleagă necesitatea formării sale. Chiar mama mărturisește un episod din viața sa de elevă, care nu face decât să confirme aceeași lipsă de interes pentru evoluția personală și profesională, astfel încât căsătoria să nu rămână unica șansă a unei tinere de a se afirma social. În esență, confesiunea sa este tragică: „MAMA: Întotdeauna am preferat să gândească alții în locul meu. La școală nu făceam decât ceea ce făcea colega mea de bancă. Odată la teza de geografie, ca să râdă de mine, a scris „Tatăl nostru”. Am scris și eu la fel.” (Băieșu 2003: 377) Atitudinea tatălui este, de asemenea, elocventă, el privind mereu *absent* sau fiind *învins* de propria incapacitate de a-și fi îndrumat fiica în mod corect. Găsește însă această supapă, o ieșire din infernul unei vieți solitare, o povară pentru el, ca părinte: căsătoria fetei cu orice preț și cu oricine. De aceea, vestea orbirii logodnicului perturbă confortul casnic și instaurează o situație de criză, pe care cei doi părinți sunt incapabili să o gestioneze. Precipitați, preocupați de cheltuielile deja făcute, care le-au absorbit toate economiile, Tatăl și Mama caută cu disperare un mijloc de a evita căsătoria fetei cu un individ orb, ignorând de la început sentimentele fiicei.

Cu toate acestea, tânăra nu face notă discordantă. Se pare că Silvica nu este chiar îndrăgostită. Soluția stupidă de a apela la un specialist în sfaturi de viață o face să descopere că, de fapt, nu îl iubește pe Viorel, ceea ce rezolvă, cumva și pe moment, acest conflict:

PENSIONARUL: Sunteți îndrăgostită?

FIICA (derutată): Depinde ce înțelegeți prin asta.

PENSIONARUL: E mai puțin important ce înțeleg eu. Important e ce înțelegeți dumneavoastră. Apropo, ce înțelegeți prin dragoste?

FIICA (intimidată): Nu mi-am pus întrebarea asta niciodată.

PENSIONARUL: Foarte rău. Demult trebuia să o faceți.[...]Vă dați seama dacă sunteți sau nu îndrăgostită?

FIICA: Adică dacă am senzația că plutesc deasupra concretului?

PENSIONARUL: Da.

FIICA: Nu am această senzație. (Băieșu 2003: 379-380, 381)

Didascaliiile relevă confuzia fetei, care se simte tulburată, nu percepe profunzimea trăirii care ar trebui să o anime spiritual. În alte circumstanțe, indicațiile scenice devin semnificative pentru atitudinea tatălui care încearcă să își manifeste autoritatea: vorbește *sec*, interesându-se de pensia viitorului soț invalid, se adresează *confidențial* mamei, căreia îi atrage atenția asupra inteligenței fiicei, *ia hârtia* pe care erau trecute cheltuielile, *se uită pe listă* și recunoaște corectitudinea sumei totale, pe

care ambii o consideră, în cele din urmă, exorbitantă. La final, vrea să pară hotărât: „TATĂL (confidențial și telegrafic): Fiica noastră este logodită cu un tânăr care a orbit într-un accident. Măine urma să avem nunta. Ce facem?” (Băieșu 2003: 381)

Apariția logodnicului creează oportunitatea unui spectacol al așa-zisei elocvențe a pensionarului, care se erijează în tatăl miresei, pentru a-i transmite acestuia decizia familiei, și anume faptul că părinții nu mai sunt de acord cu nunta fiicei lor. Neasumarea responsabilității paterne, folosirea unui intermediar, a unui străin care să intervină în treburile familiei accentuează caracterul disfuncțional al acesteia. Tatăl nu are puterea de a-i spune el însuși viitorului ginere ceea ce gândește. Se ascunde în spatele unui pensionar, pe care îl plătește ca să facă acest lucru și nu respectă regula jocului, vorbind în timpul în care ar trebui să tacă, pentru ca mistificarea să nu fie dată în vileag. Comedia e crudă, logodnicul joacă un rol esențial în definirea caracterului familial, el punând la încercare atât dragostea Silvicăi, cât și loialitatea viitorilor socri. Părând a vedea perfect, întrucât execută mișcări sigure și intenționate, logodnicul dă impresia că joacă un rol pentru a le testa fidelitatea. Este, în fapt, modalitatea lor de a se sustrage definitiv acestei căsătorii pe care o refuză total. Deși Silvica îl urmărește și îi asigură că tânărul nu vede, fiind prins și într-un accident grav, în care se prăbușește plin de sânge și este ridicat de niște trecători, părinții și pensionarul se prefac că nu aud adevărul, tatăl și nașul mimând empatia: „TATĂL (pierdut): Nenorocitul de el. NAȘUL: Mi se rupe sufletul.”(Băieșu 2003: 396)

Cu o dublă semnificație, termenul de *nenorocit* prilejuiește alte valențe ale textului dramatic, desemnând pe de o parte o persoană care se găsește într-o situație vrednică de plâns, care este lipsită de noroc, de fericire, iar pe de altă parte ipostaza omului ticălos, de nimic. Între tragismul existenței lui Viorel și ticăloșia sa, presupusă de tată, se deschide un orizont de interpretare în care se poate defini caracterul părintelui, complet dezinteresat de suferința fostului logodnic sau de sentimentele Silvicăi. El este dispus să aprobe căsătoria fetei cu un tânăr pe care nici nu îl cunoaște bine, cu scopul de a evita pierderea de natură financiară. Petrică, un ins care se presupune că ar fi iubit-o cândva pe Silvica, este ținta unui nou *linșaj* sentimental, tatăl insistând să-l atragă într-un mariaj spontan:

TATĂL (ultima speranță): Silvica, cum îl chema pe băiatu-ăla care era mort după tine și-ți arunca în fiecare seară flori în curte?

FIICA (absentă): Nu știu.

TATĂL: Adu-ți aminte. Înalt, slăbuț, cu ochelari.

FIICA (indiferentă): Petrică. (Pleacă în camera cealaltă.) (Băieșu 2003: 396)

Empatizarea cu destinul nefast al lui Viorel face parte dintr-o mascaradă bine ticluită de niște părinți insensibili, ignoranți, de un tată incapabil de a confrunța deciziile soției care își asumă și responsabilitatea paternității. De fapt, în locul tatălui, apar și alte ipostaze, în afară de cea a mamei, de exemplu nașul și pensionarul. Într-o

formă sau alta, paternitatea este anulată prin *nevederea* celuilalt, neînțelegerea sa, în ciuda existenței unei imagini vii, prezente a tatălui, absența sa fiind una mentală, sentimentală, psihologică.

3. Problema infidelității

Infidelitatea distruge cuplul alcătuit din mamă și tată, creând ceea ce în studiul *Sociopsihologia și antropologia familiei*, Petru Iluț definește drept disrupție conjugală, diferită de divorț prin câteva elemente principale. Pe de o parte, dacă divorțul presupune separarea pe cale juridică, oficială a membrilor cuplului, infidelitatea va genera separarea de natură sentimentală a celor doi, pură înstrăinare, odată ce scopurile familiale nu mai coincid. De altfel, în societatea comunistă divorțul este stigmatizat, iar familia, devine, uneori, mediu al șantajului politic. Pe de altă parte, infidelitatea produce adevărate traume emoționale, schimbând dispoziția și mentalitatea individului, care nu se mai poate regăsi, care se interiorizează și se refugiază în sine, dacă se află în cazul celui înșelat, sau fuge de responsabilitățile casnice pe care încă le are față de copii. Familia nucleară, așa cum este aceasta definită în studiul lui Petru Iluț, este considerată „unitatea minimală panumană a organizării sociale. R. Linton (1949) spune că «ultimul bărbat își va petrece ultimele ore în căutarea nevestei și a copiilor» Familia nucleară reprezintă nucleul tuturor celorlalte forme de structuri familiale.” (Iluț 2005: 72)

Ce se întâmplă cu familia în universul lui Băieșu? Unde se situează tatăl ca entitate individuală, distinctă? În *Jocul* tatăl este cel care preia responsabilitățile și asistăm la fenomenul de inversare a rolurilor. Legată, de obicei, indisolubil de spațiul domestic, mama îl părăsește, trăind o deziluzie temporară, rămasă un mister pentru soț și pentru vecina indiscretă. Tatăl este cel care se ancorează în universul casnic, așteptând întoarcerea soției. De observat este că pare un individ responsabil, evită să discute cu vecina care îl supune unui tir al întrebărilor, își apără soția, considerând că plecarea sa are motive întemeiate și că aceasta face un tratament de recuperare. În realitate, nimeni nu știe unde a dispărut, vecina făcând diverse presupuneri, pe care soțul le respinge cu mult calm, dar se confesează străinei:

TATĂL (nu-i e ușor să facă această mărturisire): Soția mea a dispărut de acasă exact acum treizeci și șase de zile.

VECINA: Cum a dispărut?

TATĂL: Simplu. Adică eu eram la serviciu, copiii la facultate și, când am venit acasă, n-am mai găsit-o. Plecase. (Băieșu 2003: 350)

Preocupați de motivele dispariției mamei lor, fiul și fiica, gemeni, presupun că este vorba de infidelitate, de aceea, anunțul reîntoarcerii mamei nu este văzut cu ochi buni. Ieșită parcă definitiv din universul familial, mama este o apariție bizară,

aflată sub imperiul unui vis, caracterizată de o stare de profundă confuzie. Popasul pe care îl face în casa familiei pare a fi unul din multele alte răgazuri de pe parcursul unei călătorii în necunoscut. De această dată, tatăl este figura stabilității, până la dezavuarea unui adevăr despre acesta: o presupusă infidelitate care o zdruncinase emoțional pe soția sa. Negând orice legătură în afara căsătoriei, tatăl își găsește circumstanțe atenuante și o incriminează pe cea care comisese „imprudența” de a-l lăsa singur fără nicio explicație. Intimitatea celor doi soți este înduioșătoare, dar efemeră, deoarece, rămasă singură, mama este vizitată de doctorul, presupusul amant, care vine să afle decizia sa: a părăsi din nou casa pentru o intervenție care i-ar salva viața sau a rămâne alături de familie. Se pare că acesta fusese secretul dispariției sale, individul în alb, de o eleganță neobișnuită, fiind și cel care o adusese acasă.

Între timp, evenimentele familiale se petrecuseră prin aglomerarea de situații neobișnuite: fiul este exmatriculat din facultate, iar fiica intenționează să se căsătorească. Intră în scenă logodnicul, un individ diferit, proiecție a unui alt sistem social și mental. Om providențial, tânărul, care va studia fizica și matematica, este un vizionar, întrevede viitorul tehnologizat al omenirii și transpune un spirit intelectual, pragmatic, de o raționalitate care respinge orice urmă de mistificare. El se opune, ca mentalitate și atitudine altor figuri băieșiene care acționează sub impulsul unor afecte de moment, care au o inteligență precară, ancorați total în cultura imediatului:

LOGODNICUL: Ca să fiu sincer, matematica e adevărata mea speranță în viață. Matematicienii și nu filozofii vor rezolva în viitor problemele grave ale omenirii: timpul, infinitul și chiar moartea. Computerul, care e o invenție a matematicii, ne va spune totul. Cu ajutorul cifrelor și al logicii, raționalitatea noastră va atinge absolutul. Adevărul, în forma lui pură, e o cifră. (Băieșu 2003: 369)

Mama iese din scenă în aceeași manieră misterioasă în care dispăruse, tatăl devenind victima insistenței vecinei care îi mărturisește o dragoste târzie și secretă. Incompatibilă cu rațiunea conviețuirii în cadrul grupului conjugal, plecarea definitivă a mamei echivalează cu ieșirea din captivitatea pe care o resimțise întreaga sa viață. Boala este un rezultat, dar și un pretext al acestui abandon, configurând o altă realitate din textele dramatice ale lui Ion Băieșu: trăirea inertă, care generează maladii, înstrăinări, dispariții.

Pentru mama din „Regina Lear” evenimentialul se construiește invers, prin iresponsabilitatea tatălui, ce își abandonează familia. Pendulând între locuințele celor trei fiice ale sale, sperând să fie primită de una dintre acestea, ea îl întâlnește pe necunoscutul, căruia i se confesează, mărturisindu-i că tatăl fetelor plecase de acasă, fără nicio vorbă, după o criză de gelozie, în care soția era să-i devină victimă. Răspunsul bărbatului conține descrierea propriei sale vieți, întemeiate pe două căsătorii: una destrămată din motive de infidelitate, a doua terminată brusc din

cauza morții soției. El admite că ar încerca și pentru a treia oară, asumându-și fericirea, dar și riscurile care decurg de aici:

BĂRBATUL (îngândurat): (...) Mă întrebai dacă aş vrea să mă căsătoresc și a treia oară. Cum să nu! Căsătoria poate fi una dintre minunile reale ale vieții: să împarți totul împreună cu o ființă, toate intimitățile existenței... e un gest de mare generozitate... Adică să trăiești totul în dublu exemplar. Nu? Sigur, căsătoria poate fi și un coșmar când nu o mai vrei... Firește.

FEMEIA: Din păcate, asta se întâmplă cel mai adesea.

BĂRBATUL: Da, din păcate. Farmecul acestei comuniuni dispare uneori prea repede, prezența altuia lângă tine devine stânjenitoare și atunci, într-adevăr, e un chin. Am uitat să te întreb: nu vrei o cafea? (Băieșu 2003: 455)

Printr-un concurs de împrejurări nefericite, cei doi refac un cuplu dezbinat, a cărui disrupție conjugală s-ar putea traduce în termenii infidelității unuia dintre soți sau a inconsecvenței de gândire și comportament a acestora. Tot o formă de infidelitate sunt, de această dată față de sine, renunțarea, abandonarea propriei ființe, a idealurilor, alături de escapadele amoroase sau plecările intempestive, fără explicație, care periclitează liniștea căminului și dezechilibrează familia. În pofida aparentei găsim a unei fericiri nesperate, asistăm la o nouă dezbinare, întrucât bărbatul este victima unui accident nefericit, care îl elimină din viața femeii, la fel de subit precum a intrat. În fapt, prin imaginea sa se proiectează unul dintre adevărurile universal valabile ale familiei băieșiene, care elimină deplin ideea unei iubiri autentice, subordonând totul unei afilieri de sorginte socială, manifestare a unei mișcări excentrice, a detașării de miezul acestei comuniuni:

BĂRBATUL: (...) Din păcate, dacă ne gândim bine, iubirea dintre un bărbat și o femeie este, de fapt, expresia supremă a egoismului, nu-i așa? Iubești pe cineva pentru că vrei să fie numai și numai al tău. De aici toate tragediile care se petrec. Din cauza pretenției de recunoștință. Ca, de altfel, și în relațiile dintre părinți și copii. Toți părinții vor recunoștința copiilor. (Băieșu 2003: 464).

Coalescența celor două lumi, a femeii și a bărbatului, este imposibilă, ele nu pot fuziona, deoarece motivația *alianței* este diferită. Mama recunoaște că ea nu dorește, de exemplu, recunoștința fetelor, fiind mulțumită cu faptul că ele vor fi fericite, deși nu poate defini clar sentimentul. Aflată la o intersecție de trăiri și punându-și la îndoială încrederea în ceilalți, femeia respinge inițial cererea în căsătorie a necunoscutului, pe care îl va pierde oricum în tragicul accident și primește un telefon de la spital, aflând că infidelul soț este pe moarte. Deodată, se activează în sufletul său instinctul unei iubiri risipite, dar posibilitatea unei clare singurătăți este exclusă: „FEMEIA: Nu pot să am răbdare...(Tulburată) Nu vreau să moară.” (Băieșu 2003: 467). Într-un continuum temporal de recuperare a stabilității interioare, finalul din *Regina Lear* propune cititorului un spațiu al fantasticului absurd, în care urbanul este înlocuit de un univers agrest, în care cei doi se revăd,

ca siluete ale unor conștiințe tulburate, care au depășit de mult granițele teluricului. Semn al nebuniei rezultate din singurătatea figurilor shakespeariene, presupusa regină Lear aleargă cu disperare, implorând universul să nu i-l ia pe cel care urma să îi fie soț, dar sfârșește crud, prăbușită în abisul propriei solitudini. Indicațiile scenice redau tumultul unor scene stradale în care se aud vocile fetelor și ale soțului, bărbatul și femeia reîntâlnindu-se într-un spațiu iluzoriu.

Un câmp verde, idilic, cu flori albe. Apare ea, Femeia îmbrăcată în alb, tânără, frumoasă. Apoi apare el, îmbrăcat în negru, frumos și suav. Ea râde și-i face semn să vină. El face un pas spre ea. Ea face un pas înainte și-l cheamă din nou. El vine după ea, fascinat.

BĂRBATUL (cu glas curat și limpede): Hei! Unde mă duci? Unde mă chemi? (Încă un pas, încă un semn, încă un pas, încă un semn, până străbat pajiștea și dispar.) (Băieșu 2003: 482)

Pornind de la considerațiile lui Petru Iluț care observă că în societatea modernă familia nucleară este mult mai puțin puternică, ea cedând câteva dintre funcțiile ei instituțiilor specializate, fără a mai fi o unitate productivă suficientă, se poate afirma că această slăbiciune destramă fără echivoc familia, părinții devenind simboluri ale unor individualități care și-au pierdut forța de a-și îndruma copiii. Ei acționează strict în virtutea unui instinct de supraviețuire, sunt produsul unei societăți în care sistemul îndepărtează constant individul de adevăratele valori. Ținută sub control de un regim politic restrictiv, familia se subordona acestuia, de multe ori fiind politizată. Cu toate acestea, în varii situații ea a devenit și o modalitate de rezistență în fața restricțiilor impuse de sistem. Construit lucid prin intersecția vocilor dramatice, textul lui Băieșu redă degingolada lumii individuale, din care lipsește echilibrul domestic, în care pierderile sinelui sunt definitive, imposibil de anihilat. În acest context, problema infidelității se dovedește a fi cauza majoră a descompunerii grupului familial, cea care periclitează iremediabil lăuntricul.

Concluzii

Așadar, estetica paternității se construiește în teatrul lui Ion Băieșu cu scopul de a demonstra că este una dintre cauzele esențiale ale descentralizării universului domestic, care devine doar o formă de contract social, și acesta având multe hibe de concepere și manifestare.

Într-o lume în care familia nu mai are locul primordial, în care echilibrul pe care ea îl conferă este anulat de discrepanțe numeroase, se produce un efect de domino, o cădere în lanț a celor mai importante virtuți ce caracterizează relațiile între soți sau cele dintre părinți și copii: încrederea, recunoștința, respectul, chiar demnitatea în atitudine și comportament. Dincolo de preferința de a sesiza aceste

aspecte ale lumii contemporane, autorul dramatic transpune didactic sensul conviețuirii armonioase, accentuând efectele negative ale distrugerii nucleului familial.

Referințe

- Băieșu, I., 2003, *Teatru în Teatru: Nu muriți din întâmplare, Teatru II: Preșul, Teatru 3: Fantomiada*. București, Editura Muzeul Literaturii Române.
- Cosmovici, A., 2005, *Tratat de psihologie generală*. Iași, Editura Polirom.
- Freud, S., 1994, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, traducere din germană și note introductive de Vasile Dem Zamfirescu. București, Editura Trei.
- Ghițulescu, M., 1984, *O panoramă a literaturii dramatice române contemporane*. Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Iluț, Petru, 2005, *Sociopsihologia și antropologia familiei*. Iași, Editura Polirom.
- Murgescu, B., 2010, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice(1500-2010)*. Iași, Editura Polirom.
- Segalen, M., 2011, *Sociologia familiei*, traducere de Mihai Dos, Alexandra-Maria Chescu și Giuliano Sfichi. Iași, Editura Polirom.

